

TİMUR'UN DOĞU ANADOLU'DAKİ ÖNEMLİ KALELERİ FETHİ(1386-1402)

ÖZET

Doğu-Anadolu'da Kara-Koyunlu Kara-Mehmet Turmuş (1380-1389) hüküm sürmekte iken, Batı-Türkistan'da, Timur (1370-1405) Çağatay Devleti ülkesine hâkim olarak kendisini Çingizliler'e vâris gibi sayıp İlhanlılar ülkesini de ele geçirmeye yürüdü.

1386 da bütün İran yaylasına hâkim olan Timur, yaz aylarında Tebriz ile çevresinde kalarak, aynı yılın sonbaharında Aras'ı geçerek Sürmeli Hisarı'na geldi...

Kars Hisarı çok muhkem ve metin idi, onun valisi olan Firûzbaht çok şiddetli bir muharebe yaptıysa da nihayet itaat ederek Emir'e (Timur) geldi; emir kendisini taltif ile in'am ve ihsanda bulunduktan sonra oradan da göç ederek" Tiflis'e vardı.

1386 yılında Kars'ın Timur tarafından, Karakoyunlular'dan alınarak yakılıp yıkılması, kırıma uğramasını Baykan mahlaslı bir saz şairi aşağıdaki dizelerle dile getirmiş.

İlhanlılardan sonra kestirdikleri paralar ile anlaşıldığı kesinlikle Celâyır hâkimiyetine geçen Anı, Celâyırlı Şeyh Üveys'in ölümü (1374) üzerine Karakoyunlular Beği Bayram Hoca (1366-1380) nın Celâyırlar idaresindeki yerleri ele geçirmeye girişmesiyle, Karakoyunlu yönetimine geçmiştir.

Timur'un zaptettiği mutlak yerlerden olan Anı, Onun seferlerini anlatan "Zafernâme" de hiç anlaşılmaz. Fakat, Sürmeli Hisarı alındıktan sonra Timur ve askerleri "bunu müteakip oradan göç ederek Kars Kale ve hisarına gelip bunun da etraf ve civarını ele geçirdiler", ibaresinden buraya 41 km. mesâfedeki Anı'nın de aynı 1386 yılında Timur idaresine geçtiğini söyleyebiliriz.

İspanya elçisi Claviyo, Semerkant'a giden Timur ile orada görüşükten sonra 1405 yazı sonlarında Tebriz'den kalkıp: Eleşgert-Anı-Tortum yoluyla Trabzon'a varmıştı.

Timur'un ölüm haberi üzerine Kara-Yusuf, atalarının ülkesini kurtarmak için ordu toplayıp Timurular ile savaşa başladığından bir tehlike ile karşılaşmamak için Anı'dan geçmek durumunda kalan İspanyol elçi, Anı ile ilgili şu değerleri haberleri yazmıştır: "Eleşgert'den hareketimizden sonra, dört gün, dört gece gayrı meskûn yerlerden geçtik ve Eylül'ün beşinci günü, Anı şehrine muvasalat ettik ve pazartesi günü vali ile görüşmek üzere Anı Kalesi'ne girdik.

Bu çalışma ile Timur'un Doğu Anadolu da aldığı kaleler ile ilgili bilgiler toplu olarak bulabileceksiniz.

Kars

Doğu-Anadolu'da Kara-Koyunlu Kara-Mehmet Turmuş (1380-1389) hüküm sürmekte iken, Batı-Türkistan'da, Timur (1370-1405) Çağatay Devleti ülkesine hâkim olarak kendisini Çingizliler'e vâris gibi sayıp İlhanlılar ülkesini de ele geçirmeye yürüdü.

Yıldırım Beyazıd ve Kara Yusuf'un çağdaşı olan Timur (1370-1405), kısa zamanda büyük fetihler gerçekleştirmiş olarak, 1386 yılında ilk defa Anadolu kapılarında görünür.

1386 da bütün İran yaylasına hâkim olan Timur, yaz aylarında Tebriz ile çevresinde kalarak, aynı yılın sonbaharında Aras'ı geçerek Sürmeli Hisarı'na geldi. "Bunu müteakip oradan göç ederek Kars Kale ve hisarına gelip, buranın da etraf ve civarını ele geçirdiler. Kars Hisarı çok muhkem ve metin idi, onun valisi olan Firûzbaht çok şiddetli bir muharebe yaptıysa da nihayet itaat ederek Emir'e (Timur) geldi; emir kendisini taltif ile in'am ve ihsanda bulunduktan sonra oradan da göç ederek"¹ Tiflis'e vardı.

Gürcistan taraflarına yönelen Timur, bu yöreyi talan ettikten sonra ülkesine dönmüştür. Bir müddet sonra Tebriz-Erzurum arasındaki önemli geçit noktalarını da ele geçirir.

Timur'un Kars muhasarasını Şerafettin Yezdi, aynı nüansta şöyle anlatır: Timur ve askerleri çeşitli yerleri zaptettikten sonra "kalkıp Kars'a geldiler. Buranın kalesi hep taştan yapılmış olup, alınmaz derecede berk ve sağlamdı. Firûz-Baht adında (Karakoyunlular'a tâbi bir beğ) burada hâkim bulunuyordu. Kalenin sağlamlığına güvenerek, tâhkim edip karşı koydu. (Timur tarafından) çerinin savaş hazırlığı görüp, burayı zapta girişmeleri buyruğu verildi. Bunun üzerine ordu, hisarı kuşatarak, nakkare ve boru çalarak toptan hücumla geçti. Tutarsız

¹Nizamüddin Şami, **Zafernâme**, trc. Necatı Lugal, Ankara 1987,s.119-120

kalan Firûz-Baht, kalenin alınmakta ve karşı koymanın boşa gitmekte olduğunu görüp, çaresiz boyun eğerek Timur-Bek'in hizmetine girdi. Kaleyi aldılar ve yapılarını toprakla bir ettiler.”

1386 yılında Kars'ın Timur tarafından, Karakoyunlular'dan alınarak yakılıp yıkılması, kırığa uğramasını Baykan mahlaslı bir saz şairi aşağıdaki dizelerle dile getirmiş.

Kars'ın Aksak Timur Tarafından Alınışına Ağıt (1386)*

1	4
Bı yıl kıştan keçip bizim yazımız Çağır bülbül, güle yetmez nazumuz Düşüp can kaydına ittik özümüz Çü Kars Ögin alıp Kağan-ı Tatar	Çok iltimas kıldı Han'a o Aksağ Kalağnızı teslim eylen der yohsağ Uluğnuz kırılır kiçigniz tutsağ Olur leşkârıma derim şehri çatar
2	5
Olar Kûsa vurup haçan sûr çalar Kopar yevm-i kıyam yüreg(i)miz çalar Han buyurup ham okli daş atar Yol dırlarlar şehrin içra geçalar	Kalan güvenip reddeyledi Han Dedük yurt uğruna feda baş u can Bu haber mel'une yettügni zaman Leşkârı yurtlattı kafuğna batar
3	6
Kalana bedene olar daş vurur Zafer bulmaz kapuğ ögnünde durur Laçın yuvasına yılanlar yörür Bala avazesi semanı dutar	Terkinde aştılar kala kapusun Zalumkârlar yıhtı şehrin yapısın Batırdılar saray eyvan napusun Tikili daş yohtu tofrağa katar ²

Bilahare Anadolu üzerine geri dönen Timur, Avnik önünden geçerek Temmuz 1387 yılında Erzurum'u bir günde alıp, aynı yılın güzünde de Van Gölü çevresinden Türkistan'a dönmüştür.

1393'de Timur yeniden batıya gelecektir. Bu seferinde de Avnik Kalesi'ni zorlu bir muhasaradan sonra Karakoyunlulardan alarak bozacaktır.

Nizameddin Şami'nin ifadesiyle Avnik'i aldıktan sonra Timur: “Kars'a nazil oldu. (Burada iken) 26 Ağustos 1394 de oğlu Şahruh'un bir çocuğu olduğu haberini aldı”³

1402'de Yıldırım Beyazıt'la dövüştükten sonra geri dönüşünde Timur; Gürcistan tarafına hareket etmeğe azmetti. Kars arazisine eriştiği vakit şehzade ve emirleri topladı. Onlara hitaben: “Tanrı yeryüzündeki memleketlerin idaremi altına girmesine bizi muvaffak kıldı...” diye başlayan bir nutuk çekti.⁴

Anı'yi anlatırken yazdığımız Karakoyunlular ile Timurular arasındaki savaşlar Kars'ı da çok sarsmış, Erzurum gibi Kars'ta bir harabe haline gelmiştir. Yukarıda yazdığımız şiir bu tahribatı açıkça anlatmaktadır. 1405 de Timur'un ölmesiyle de rahatlayan Karakoyunlular, 1406 yılında Kara-Yusuf ile Kars ve yöresine yeniden hâkim olmuşlardı

ANI

İlhanlılardan sonra kestirdikleri paralar ile anlaşıldığı kesinlikle Celâyır hâkimiyetine geçen Anı, Celâyırlı Şeyh Üveys'in ölümü (1374) üzerine Karakoyunlular Beği Bayram Hoca (1366-1380) nın Celâyırlar idaresindeki yerleri ele geçirmeye girişmesiyle, Karakoyunlu yönetimine geçmiştir.

Timur'un zaptettiği mutlak yerlerden olan Anı, Onun seferlerini anlatan “Zafername” de hiç anlaşılmaz. Fakat, Sürmari Hisarı alındıktan sonra Timur ve askerleri “bunu müteakip oradan göç ederek Kars Kale ve

² Salih Şahin, **Doğulu Saz Şairleri**, Ankara, 1983, s. 295-296

³ Nizamüddin Şami, **Zafername**, s.190

⁴ Nizamüddin Şami, **Zafername**, s.231

hisarına gelip bunun da etraf ve civarını ele geçirdiler”, ibaresinden buraya 41 km. mesâfedeki Anı'nın de aynı 1386 yılında Timur idaresine geçtiğini söyleyebiliriz.⁵ Gerçi İspanyol elçisi Claviyo'da bu konuda fikir yürütmemize yararlı bilgiler vermektedir.

İspanya elçisi Claviyo, Semerkant'a giden Timur ile orada görüşükten sonra 1405 yazı sonlarında Tebriz'den kalkıp: Eleşgert-Anı-Tortum yoluyla Trabzon'a varmıştı. Timur'un ölüm haberi üzerine Kara-Yusuf, atalarının ülkesini kurtarmak için ordu toplayıp Timurlular ile savaşa başladığından bir tehlike ile karşılaşmamak için Anı'dan geçmek durumunda kalan İspanyol elçi Anı ile ilgili şu değerleri haberleri yazmıştır: “Eleşgert'den hareketimizden sonra, dört gün, dört gece gayrı meskûn yerlerden geçtik ve Eylül'ün beşinci günü, Anı şehrine muvasalat ettik ve pazartesi günü vali ile görüşmek üzere Anı Kalesi'ne girdik. Buranın valisi evvelce (Avnik bahsinde) mevzubahis ettiğimiz Çağatay asilzâdelerinden Doladay Bey'in oğlu idi. Timur, Gürcistan ve Ermenistan'ı feth ederken buralarını Doladay Bey'e vermişti. Anı'nın şimdiki valisi olan Doladay Bey oğlu, babasının ölümü üzerine yerine geçmişti. Mülâkatımız sırasında ona altın sırmalı hil'atlar vermiş sonra müşkül vaziyetimizi anlatmıştı. Vali de bize, Kara Yusuf'un Erzincan'da ve adamlarının da takip edeceğimiz yol üzerinde olduklarını, onun için başka yoldan hareket etmememiz söyledi. Doladay Bey zâde, İspanyol kralına hürmeti, nezdinde izâm olduğumuz Timur'un hatırı için refakatimize son derece emin bir rehber vereceğini söyledi. Türk meslektaşlarımız ise daha başka bir yoldan memleketlerine dönmüşlerdi.

Anı Kalesi, son derece müstahkemdi. Kale dağın tepesinde idi ve üç duvarla çevrilmişti. Kalenin içinde su membaları bulunduğu gibi, bütün müdafaa vasıtaları da çok mükemmeldi. Eylül'ün sekizinci günü Anı'dan hareket ettik,” diyor.⁶

İspanyol elçisinin yukarıda anlattıklarından: Timur'un, Kara-Yusuf çağında Anı'yı alıp, vali olarak da buraya Çağataylılardan Doladay Bey'i tayin ettiğini, Ani valisi bu bey ölünce de yerine oğlu vâli olmuşken Kara Yusuf'un 1405 yazında Hoy ve Erzincan'dan başlayıp eski yerlerini kurtarmaya çalıştığını; Anı'nın Timur çağında da çok müstahkem, büyük ve mamur bir şehir olduğunu, öğreniyoruz. Anı, 1406 yılından 1467 ye kadar Karakoyunlu hâkimiyetinde kaldı.

Sürmeli

Timur h. 788 (1386) yılındaki ilk Yakın Doğu seferi esnasında Aras ırmağının sağ kıyısında bulunan bu kaleyi dört bir yandan sararak kavga ile almış, kalenin Tuman isimli Türkmen hâkimini esir etmişti.⁷

Metsoplu Toma: “ O (Timurlenk) sekizyüz otuz altı yılında (1387) Horasan vilayetini feth edip Tebriz şehrine, yani Kandzak-Şahıstan'a geldi. Ve buradan da Sunik tarafına, Eriçak Kalesi'ne, sonra Cakat'a geçerek Mari (Sürmeli) şehrini aldı ve necib Bagratuni taifesi tarafından yapılmış istikamlarımızı esasından dağıttı. O, şehiri ve onun etrafındaki bütün kentleri esarete aldı.”⁸demektedir.

İspanyol elçisi Claviyo Timur'la görüşmek üzere giderken uğradığı Sürmeli ile ilgili yazdıklarının aşağıya alıyoruz. Sürmeli Kale ve şehrini tarif eden bilgilerin çok az olduğunu belirterek bu bilgilerin çok mühim anlam taşıdığını belirtelim.

1404 yılı “16 Mayıs Pazartesi günü Deliler Köyü' (Sanamer)nden hareketle Aras Nehri'nin kenarına muvasalat ettik ve orada konakladık. Bu nehir, bütün bu havaliden geçen, muazzam bir nehirdir. Sonra Aras nehrini kenarından seyahatimize devam ettik. Yol fena ve birçok yerler dimdikti.

...Artık Sürmâri şehrini tarif edeceğiz. Çünkü bize anlatıldığına göre, Tufandan sonra ilk inşâ olunan yer burasıdır. Biz buraya Mayıs'ın 29.uncu günün müsadif Perşembe günü öğle üzeri muvasalat ettik. Sürmari büyük bir şehirdir. Ararat Dağı, buradan altı fersah mesafeye kadar uzanıyor.

⁵ Nizamüddin Şami, **Zafername**,s.124,186,190'da “Aydın Kalesi” olarak anılan yeri M.F. Kırzioğlu: “yazım hatası” olarak değerlendirip (**Kars Tarihi**, s. 470 dip not) bu kaleyi Anı olarak kabul ediyor.

⁶ Claviyo, “**Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat**”, çvr. Ö.Rıza Doğrul, İstanbul 1975,s.207-208

⁷ Nizamüddin Şami, **Zafername**, s.120; Yezdi, s.399-400

⁸ **Toma Metsopski** ,Timur Ve Haleflerinin Tarihi,çvr.Gürsoy Solmaz,Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,Sayı XI, (1999),s.187

Nuh'un gemisi, bu dağın üzerine konmuştu. Aras Nehri'nin kenarında olan Sürmari bir taraftan derin bir vadi ile çerçevelenmekte, sonra yüksek dağlarla çevrilmekte ve bu yüzden şehrin mevkii son derece muhkemleşmektedir. Şehrin kapısı üzerinde kuvvetli kuleleri olan bir kale bulunuyor. Kalenin birbiri ardında iki kapısı vardır. Hakikaten bu Sürmari şehri Tufan'dan sonra kuru toprak üzerine inşa olunan ilk şehirdir. Şehri kuranlar, Nuh'un oğullarıdır. Buradaki ahâlisinin anlatışına göre, bundan on sekiz sene evvel (1396) hali hazırda şehre hâkim olan, Altın Ordu'ya mensup Toktamış Han burasını muhasara ederek gece gündüz bombardıman etmiş, on ikinci gün iki taraf anlaşmış, Toktamış Han'ın gitmesi; gerek kendisinin, gerek maiyetinin şehre girmesi, buna mukabil şehir halkının vergi vermesi kararlaştırılmıştı. Toktamış, bu şartları kabul etmekle beraber şehre mensup muhariplerden yarısının Gürcüler'e karşı kendisine refakat etmelerini istemişti. Çünkü Toktamış, Gürcülerin Corç namındaki hükümdarıyla muharebe etmek fikrinde idi. Fakat şehrin muharipleri dışarı çıkar çıkmaz, Toktamış askerleriyle şehre girmiştir.

Sürmari'de çok güzel ve eski mebanîye sık sık tesâdüf edilir. Ermenistan'ın her tarafından geçiyorken bize ve maiyetimizdekilere bol bol gıda maddeleri verilmiş, bize atlar temin olunmuştu. Çünkü buraları Timur'un idaresine geçeli, sulh ve sükûn hüküm sürmektedir.

Ertesi Cuma günü Sürmari'den hareket ederek ilerledikten sonra Iğdır'a⁹ uğrayarak yollarına devam etmişlerdi. Sürmari çok az kimseler tarafından tasvir edilmiştir. Claviyo bunlardan biridir.

Timur'dan sonra Karakoyunlu idaresine geçen Sürmeli, Karakoyunlu İskender ile Kara Yusuf'un Azerbaycan'ı almak için kışladıkları¹⁰ bir üs olmuştu.

Zivin

1386 (Hicri 788) da Karakoyunlu Hükümdarı Bayram Hoca'nın oğlu Kara Mehmet'in Timürlenk ile arası açılmıştı. Sebebi ise; Kara Mehmet'in, Timur'un askerlerine hücum etmek cesaretinde bulunmuş olması idi. Bu yüzden Timur, Kara Mehmet'in elinde bulunan Van, Ahlat, Muş, Erzurum şehirlerini almağa karar verdi. Bu fetihler sırasında Alıncak, Üç Kilise, Micingert gibi Zivin Kalesi de kolayca fethedildi.¹¹ Yalnız Avnik Kalesi'nin fethi bu kaleler kadar kolay olmadı. Bunu Avnik bahsinde genişçe vermiştik.

Kağızman

Calivyo'da Avnik'ten ayrılıp Sürmeli'ye giderken: "Aras nehrinin kenarından seyahatimize devam ettik. Yol fena ve birçok yerler dimdikti. Bizi hürmetle kabul eden bir köyden ayrıldıktan sonra ertesi gün diğer bir köyde kaldık. Burada bir tepenin zirvesine kurulan bir kale vardı. Buradaki dağlar tuzlu idi. Köylerden gelenler, buraya uğruyor, buradan tuz alıp yemeklerinde kullanıyorlardı"¹² diyerek herhalde Kağızman'dan bahsetmiştir. Çünkü Aras boyunca kalesi olan; ve dağları tuzlu sadece Kağızman vardır.

Timur devrinde yaşamış olan Metrop'lu Toma "Timürlenk 836 (1387) yılında... Sürmeli şehrini aldı ve necip Bagratuni taifesi tarafından yapılmış istihkamlarımızı esasından dağıttı. O, şehri ve onun etrafındaki bütün kentleri esarete aldı. Lakin Kulb (Kağızman) kendinden çok mert, Allah'ımı seven Martiros adlı bir yiğit, ilahını ve bizim İsa'nın kudreti ve yardımından ruhlanarak kentin koçak ve mert çocukları ile onunla savaşa girişti, diyerek yöre ile ilgili bilgi verir.¹³

⁹ Claviyo, **Timur Devresinde Semerkand'a Seyahat**, s.80-81

¹⁰ Ebû Bakr-ı Tihranî: **Kitab-ı Diyarbakriyya**, c. I, Yay: Necati Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1993, s.137

¹¹ Aziz Erdeşirî Esterabâdî, **Bezm-ü Rezm**, çevr: Mürsel Öztürk Ankara 1990, s.417-424.

¹² Calivyo, **Kadisten Semerkand'a Seyahat**, s.7

¹³ Toma Metsopski; "Timur ve Onun Haleflerinin Tarihi" türkçeye aktaran Gürsoy Solmaz, s.8

Erzurum Kalesi

1333-1334 yılları arasında Anadolu'yu gezen ve bu arada Erzurum'a da uğrayan İbn Batûta, bu büyük şehrin mühim bir kısmının iki Türkmen oymağının (Akkoyunlu-Karakoyunlu) mücadelesi yüzünden harap bir hale gelmiş olduğunu yazmaktadır.¹⁴

1360 yılından itibaren Eretna Devleti'nin idaresine geçmiş olduğu bildiğimiz Erzurum Kalesi'nde ve şehirde eserlerinin bulunduğu hakkında şimdiye kadar elimize, bizi aydınlatacak bir vesika geçmemiştir.¹⁵

Erzurum'un kısa fasılalar hariç uzunca bir müddet Eretna Devleti'nin hâkimiyetinde kaldığı tahakkuk ediyor. Eretna valisi 1385 yıllarına kadar Erzurum'a hâkim olmuş, ondan sonra şehir Karakoyunlular'ın koruyucusu Kara Mehmet'in eline ve hâkimiyetine geçmiştir.

İşte bu sırada Timur, 1389'da Erzurum'a yürümüş ve Karakoyunlu Türkmenleri perişan ettikten sonra, "Avnik Kalesi'nden geçerek Erzurum'u" bir gün içinde gelip zapt ve yağma etmiştir.¹⁶

Bir günlük bir savaşla kaleyi ve şehri zapt etmiş ve yağmalamış olan Timur'un, Erzurum'a karşı neden bu kadar acımasız davrandığı Saltuknâme'de aşağıdaki gibi hikâye edilmektedir:

"Timur ve dahi Erzenü'r-Rûmi dahi yıktı. Anların fesadı ol idi kim götürü ehl-i sûk ve mizan ve hile ve bazar halkı hâkimlerine rüşvet kesim virub, narh'ı eksigiñe satarlardı. Fukara hakkını yirlerdi. Hiyânet zür fesad ve birahm idiler. Pes, Timur anları şöyle kırdı kim, beşiğinde oğlancıkları bile öldürdi. Bazılar eyidür. Sivas'da ve Erzenü'r-Rum'da bir zulüm dahi vardı. Kim Hak Te'âlâ helâkına ol kavmin anı sebeb itdi. Buydu kim kaçan kediler ve kelbler yavrılsalar, sokağa bırakurlardı. Kedi ve kelpcügezler çağırır çağırır can virürdü. Temür anı işidüb gazab itmesine ol sebeb oldu, dirler. Zira, Timur, âdillik davasın iderdi. Zerre kadar zulme itâb iderem, deyü söyledü".¹⁷

1394 yılında Anadolu'ya tekrar girip, bu arada Avnik Kalesi'ni alan Timur'u, 1402 yılında tekrar Erzurum'da görüyoruz. 1402 de gelişinde Tortum Kalesi'ni alarak Erzurum'daki işlerini yoluna koyduktan sonra, buradan ayrılan Timur, Ankara Savaşı akabinde tekrar Erzurum'a uğradı. Bundan sonra Anadolu'dan ayrılırken Erzurum, Avnik, Kars, Ani, Sürmeli, Zivin, Micingert Kalelerine güvendiği kimseleri tayin ettiğinden, buralar bir müddet daha Onun nüfuzunda kalacaktır.

Timurluların Erzurum Kalesi'ni tamir ve tahkim ettikleri muhakkaktır. Bu zamanlarda Erzurum'un nüfusu çok azdı.¹⁸

Timur'un Erzurum'dan ayrılmasından biraz sonra 21 Mayıs 1404 de buraya uğrayan, İspanyol Kralı Don Henri'nin elçilik heyeti içindeki Klaviyo (Clavyo), Erzurum'un Yusuf Ali isimli Türkmen valisinden bahsettiği gibi, şehrin kuleli sûrlar ile çevrildiğini ve bir iç kalesi bulunduğunu yazmaktadır.¹⁹

Hasankale

Ortaçağ'ın sonlarında önemli bir yer işgal eden, adını taşıyan imparatorluğun kurucusu Timur, hiçbir plan ve programa bağlı kalmadan yaptığı sayısız askerî seferlerden sonra, Anadolu'yu ele geçirme niyetiyle 1393 yılı başında Anadolu'ya girdi.

Timur, Anadolu'nun doğu bölgelerini istilâ hareketlerini devam ettirerek, nihayet Karakoyunlu Kara Yusuf'un kardeşi Mısır Hoca'dan elindeki Avnik Kalesi'ni almaya niyet etmiş ve 43 günlük bir kuşatmadan sonra Avnik gibi zorlu bir kaleyi nihayet almıştı.

Timur, Ahlatlı Grigor'un yazdığına göre, sadece Avnik ile yetinmemiş, Pasin Ovası'nın gözde kalesi Kepetrum (Kaput/Hasan-Kale) kasabasını da ele geçirmiştir. Bu sırada Hasan Kale'nin de Karakoyunlular hâkimiyetinde olması pek muhtemeldir.

¹⁴ İbn Batûta , *Seyahatnâme*, c.I. trc:M.Şerif, İstanbul 1335, s.329.

¹⁵ M.H.Yinanç "Erzurum" . *İA.c.IV*, s.350

¹⁶ Nizamüddin Şami; *Zafername*,trc:Necati Lugal, Ankara 1987.s.124; O.Turan, İstanbul. *Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, 2. Baskı Ankara 1984,s.81

¹⁷ Ebû'l Hayri Rumî, *Saltuknâme,c.I*. çevr : S.H. Akalın), Ankara 1967, s.157-158

¹⁸ İbn Batuta, *Seyahatnâme*, c.I, s.329 ; İ.Hakkı Konyalı, *a.g.e.*, s. 109.

¹⁹ Claviyo, "Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat" s.78

Bezm u Rezm'de yazıldığına göre; Timur, Avnik'i almak için kale yakınlarında konaklamış iken "sağlamlığı ve alınmazlığıyla ünlü iki kale olan Micingert ve Erciş'i alıp, o bölgedeki (Bardız, Zivin, Hasankale gibi) bulunan diğer kalelerin bazısını zorla, bazısını da hile ile ele geçirdi. Onların ileri gelenlerini azap ve işkenceye tâbi tutarak yok etti."²⁰ Bu bilginin yorumuyla muhtemelen Hasankale, Avnik'in düşürülmesinden hemen önce kapılarını Timur'a açmış olmalıdır.

Timur 1402 yılındaki Anadolu'ya son gelişinde de Hasankale merkezli Pasin'den geçerek Erzurum'a gitmiştir.²¹ Hasakale'nin gerek Timur'un alması sırasında, gerekse Karakoyunlular'ın elinde iken çok tahribat gördüğü muhakkaktır

Micingert

Kayseri-Sivas hâkimi Kadı Burhan ed-Din'e elçiler göndererek yanına almak isteyen Timur'a, 1394 Ağustos'unda, bu ittifak önerisinin reddedildiği haberini getirince, zaten Karakoyunlu hükümdarı Bayram Hoca'nın oğlu Kara Mehmet'le arası açık olan Timur, onun elinde bulunan Erzurum-Van-Ahlat-Muş gibi Doğu Anadolu'nun kuvvetli kalelerinden olan Erciş ve Micingert'i savaşarak zaptetmiş ve Sivas'a doğru harekete geçmişti.²²Gerek Kâtip Çelebi ve gerek Evliya Çelebi'nin Seyhatnamesi'nde Micingert Kalesi, yalnız bir kaya üzerinde ve çok sağlam bir kale olarak anılmaktadır.

Bu kalede Timurun simgesi olan üç daire desenli taşlar kale duvarında hala durmaktadır.

Bugün Micingert Kalesi'nin etrafı hep seramik kırıklarıyla doludur. İrili ufaklı bu parçalar, bazen açık mavi, kahverengi boyalı olup, çoğunlukla da desenlidir. Yakınındaki kocaman kaplumbağa heykeli ise ayrıca ilgi uyandırır. Kalenin arka (doğu) tarafındaki kümbet, hayli tahrip edilmiştir. Ayakta kalan kısmı, Erzurum'daki Melik Saltuk Kümbeti'nin yakın bir benzeridir. Bu anlamda kümbetin kale emirlerinden birisine ait olduğu düşünülebilir.

Bugünkü haliyle kümbet, gerek buraları gezip gören A. Şerif Beygü, gerek M.F. Kırzioğlu'nun resimlerini neşrettikleri halinden pek farklı durumdadır.²³

Avnik

Timur, Karakoyunlular'ın üssü durumundaki Pasin Ovası'nın stratejik bir mevkiini teşkil eden Avnik Kalesi önlerine gelmiş (1389). Kalenin heybet ve metanetini görerek buranın zaptına girişmeyerek, bu kalenin önlerinden geçerek Erzurum'a girmiştir. Erzurum gibi koca bir şehri kısa bir süre içinde hem de bir günde fethetmiştir.²⁴ Timur 1393/94 yılında tekrar Anadolu'ya girdiğinde Aladağ'dan (Ağrı) Avnik üzerine yürümüş, Karakoyunlu Mısır Hoca'nın elinde bulunan Avnik Kalesi önlerine gelerek yakınlarındaki Celikan Çayırı'nda ordugâhını kurmuştur.

Avnik'in alınması için kendinden önce oğlu Mirza Mehmet (Muhammet Sultan)'i mühim bir kuvvetle Avnik üzerine göndererek, Avnik'in tezden alınacağını zannediyordu. Hâlbuki olaylar umduklarından aksine bir gelişme göstermiş, Avnik Kalesi halkı koca cihangirin ordusuna karşı gelmişti.

15 Mayıs 1394 de Şehzâde Şahrûh ile birlikte zahmetli bir yürüyüşle Muş Ovası'na ulaşan Timur, daha sonra Aydın Kalesi'ne gelmişti. Burası Eleşgert Ovası'nın başlangıcında Selman Mahmut Köyü yakınlarında bir mevki idi. Yöre ahâlisi Timur'un karargâhına gelip itaatlerini arz etmişlerdi. İşte bu sırada oğlu Mehmet Mirza'yı Avnik üzerine gönderen Timur, Erzurum, Erzincan hâkimi Mutahharten'e (1379-1409) de bir elçi göndererek, onu baş eğmeğe dâvet etmiştir. Zaten Timur'un yörede görülmesinden ötürü büyük bir korkuya kapılan Mutahharten, bu davete hemen uymuştur. Timur daha Üç Kilise'de iken O'nun huzuruna çıkan

²⁰ Aziz E. Esterâbâdi, **Bezm-u Rezm**, çvr: Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s.42

²¹ M. F. Kırzioğlu, **Kıpçaklar**, Ankara 1992, s.153

²² Aziz Erdeşirî Esterâbadi, **Bezm-u Rezm**, s. 417,424.

²³ Bkz. A.Şerif Beygü, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri** İstanbul 1936, s.38; M.F. Kırzioğlu **Kars Tarihi**, c.I, İstanbul 1953 s.392

²⁴ Nizamüddin Şami, **Zafernâme**,s.124.

Mutahharten Avnik önlerine gelindiğinde Timur'un ordugâhında O, Avnik muhasarasında kaleye çıkarak Karakoyunlu Mısır Hoca ile görüşmüş ve Kale'nin teslimi için nasihatlerde bulunmuştur.

Timur, Avnik'i almak için kale yakınlarında konaklamış iken, Sivas hükümdarı meşhur şâir ve âlim Kadı Burhân ed-Dîn'e (1344-1398) de üç defa elçi göndererek kendisine tâbi olmasını istemiştir. Ancak Kadı Burhân ed-Dîn bu teklifleri red ile ikinci elçiyi de tutuklayarak Mısır hükümdarı Barkuk'a göndermiştir.

Kadı Burhân ed-Dîn'e elçilerin gidip geldiği süre içerisinde Timur, "sağlamlığı ve alınmazlığıyla ünlü iki kale olan Micingert ve Erciş'i alıp, o bölgedeki (Zivin, Hasankale gibi) bulunan diğer kalelerin bazısını zorla, bazısını da hile ile ele geçirmiş, onların ileri gelenlerini azap ve işkenceye tâbi tutarak yok etti"kten sonra²⁵ Bezm u Rezm'deki tarifiyle "yüksekliği bakımından Boğa Burcu ile yarışan, İvizler Burcuna eli değen Abinik Kalesi'nin²⁶ kolayca alınmamasına kızan Timur, muharebeyi bizzat idare etmiştir.

Oysa o zamana kadar Timur'un orduları istilâ yolu üzerindeki birçok kaleyi serçe gibi avlamış, bütün kale duvarları ordularının önünde hezârân gibi eğilmişti.

Bütün tarihi boyunca en kuvvetli müdafaasını Timur'a karşı yapan Avnik Kalesi'nin, oldukça müstahkem vaziyetteki iç kalesini düşürmek mümkün olmamıştı. Dış ve iç kalesi kalbura dönen Avnik yakınlarındaki ordugâhında muharebeyi bizzat idare eden Timur'un, muhasarasını ve gelişen olayları Nizâm ed-Din Şami şu şekilde yazmaktadır:

"Mısır Hoca dağın tepesine kaçtı. Bu dağ yüksekti. Mumâileyh, onun sarp yollarını tahkîm etti. Büyük kayıplar verdi. Emirler ve askerler yüzlerine siperleri tutarak, mukabele için karşı durdular. Bu sırada Mısır, kendi oğlu, naipleri ve tanınmış kişiler ile beraber, uygun hediyeler göndererek, ben bir kulum ve mutî'im. Emir Timur ile muharebe edecek kudret ve kuvvete sahip değilim. Fakat Onun lûtfu büyüktür. Eğer bu defa bana aman bahşederse kul ve muti olurum. Bundan sonra emniyet ile ve ihtiyârım ile arz-ı ubûdiyete gelirim, diye ricâda bulundu. Emir Timur bunlara hil'at ve kemer vermekle taltif edip, geri gönderdi ve biz onun aman istemesini ve özür dilemesini uygun kabul ediyoruz. Ancak kendisi bizzat huzura gelip, yeri öpmez ise bu arzularını yine getirmeyeceğiz, buyurdular. Bunlar döndüler. Bu sözleri Mısır Hoca'ya tebliğ ettikleri zaman, O güvenmeyerek tekrar asi oldu. Ok atmaya başladı. Çatışma yeniden başladı.

Ertesi gün Emir Mutahharten gitti. Mısır ile görüştü. Kendisine nasihat ederek, "seni böyle karşısında yedi iklim pâdişahlarının pes ettiği bir Emir'e muhalefete sevk eden fikir ne kadar basit bir fikirdir. Senin gibilerin mukâvemete çalışmaları akıl kârı değildir. Ona acz ve meskenet göstermekten başka, hiçbir şey seni kurtaramaz", dedi. Mısır Hoca, oğlu ile bir hey'et daha göndererek aynı ricâda bulundu. Emîr Timur, Onun sığındığı yerden çıkıp gelmek fikri olmadığını anlayınca hemen onun uşaklarını hapsedti. 21 Şaban 796 Pazar günü, Emîrzâde Muhammed Sultan'ın bütün askerleri gelip, o gece büyük bir kuvvet ile dağa çıktı. Pazartesi günü Emîr, Mısır'ın oğlunu çağırttı. Bu altı yaşında gayet güzel ve tatlı dilli bir çocuk idi. Huzûra geldiği zaman yüzünü yere koydu. Emîr'in ayağını öptü. Güzel bir edâ ile babasının kanının bağışlanmasına ricâ etti. Eğer arzu ederseniz gideyim. Onu kefen ve kılıç ile beraber getireyim, dedi. Emîr, kendisine merhamet ederek hil'atlar ve altınlar vererek son derece izâz ü ikrâm ile geri gönderdi. Fakat, Mısır'ı yine bir korku istilâ etti. Aciz ve muzdar kaldı. Ne yapacağını şaşırды. Çıkıp gitmek cür'et ve metânetini kendisinde göremedi. İtimat edemediğinden yine bahane ileri sürdü. Bunun üzerine Emîr Timur, hücum edilmesini emretti. Ra'ad, arrâde ve tircerh'leri harb ettiler. Kale ahâlisi feryat ve figâna başladı. Bu esnâda, Mısır'ın annesi ortaya çıktı. Aşağı inerek huzura geldi. Atlar getirip hediye etti. Timur'a: Benim oğlumun sana karşı mukavemet haddi değildir. Sen öyle bir emîrsin ki, senin karşında arslanların ödü patlar ve kükremiş kaplanların nefesi tutulur. Böyle iken, eğer benim oğlum senden korkar ise, taaccüb etmemelidir, dedi. Emir Timur, kendisini taltîf ile bir hil'at giydirerek, geri gönderdi. Mısır'a söyle, eğer aman istiyor ise, hemen bizim tarafımıza gelsin, dedi. Bundan başka Saray Melike Hanım ve öteki hanımlar ona elbise ve hil'at verdiler. Bu hatun, geri döndüğünde, olup biteni oğluna anlattı. Ancak Mısır'ın saadet, kendisinden yüz çevirmişti. Devlet ona arkasını dönmüşti. Üzerine nekbet teveccüh etmişti. Bu yüzden Timur'a gidip, itaat göstermedi. Düşmanlığını devam ettirdi. Bunun üzerine Emîr, Avnik Hisarı'nın yanında büyükçe bir binâ yapılmasını emir buyurdu. Askerler ağaç ve çamur taşıdılar. Bu binayı yapıp bitirdiler. Bu bina, Avnik Hisarı'ndan da daha yüksek oldu. 14 Temmuz 1394

²⁵ Aziz bin Erdeşir-î Esterâbâdi, **Bezm ü Rezm**, s.417.

²⁶ Aziz bin Erdeşir-î Esterâbâdi, **Bezm ü Rezm**, s. 424.

(15 Ramazan 796) Salı günü, düşmanın vaziyeti çok vahim bir şekle girdi. Susuzluktan pek fenâ bir hâle geldiler. Bununla beraber, korkusundan yine çalışıp, çabaladılar. Emîrzâde Muhammed Sultan'a iltica ile tazarru ve niyâzda bulundu. Emîrzâde bunları, Emîr Timur'a götürerek, sözlerini arz etti. Emîr, önceki şartını tekrarlayarak, eğer gelir ise bağışlanır, dedi. Mısır Hoca, bu defa da boyun eğmedi. Savaşa başladı. Bu sırada Emîr'in askerlerinden birtakım cengâver, Avnik Kalesi ve Dağı'na çıkmayı başardılar. Hoca Şâhin, herkesten önce ateş açtı. Onu Argunşâh, Amânşâh ile diğerleri takip ettiler. Amânşâh yaralanınca geri çekildi. Argunşâh bir hücumda daha bulunabildi. Askerler de dört bir yandan dağın üzerine çıktılar. Kalenin bir burcu altında delik açıldı. Direkler ile tutturuldu. O esnâda Mısır'ın nökerleri yüz çevirip, kendilerini dağın tepesinden atmaya başladılar. Kale dahilindekiler de hep birden feryâd ü figân ederek, kendilerini dışarı atmak, kurtulmak yolunu aradılar. Üstlerindeki silâhlarını, bütün savaş âletlerini de terk etmekte idiler. Mısır Hoca da, kötü vaziyetini anlayarak, Cuma günü, ki bayram idi. Oğlunu dışarı gönderdi. Oğlu, Emîr'e gelerek yere kapandı. Rica ve niyâz ile babasının kanının bağışlanmasını istedi. Emîr Timur da, kanını bağışlarım, fakat bir şartla ki, şimdi çıkıp gelsin. Yoksa bu kadar ahâlinin "kanının günahı onun boyundadır", dedi. Mısır Hoca Emîrzâde Muhammed Sultan'a iltica etti. Şehzâde, Mısır Hoca'nın gönlünü hoş ederek, Emîr Timur'a getirdi. Kanının bağışlanmasını ricâ etti. Merhamet edilerek, şefaati kabul edildi. Beş gün orada top yaptılar, zevk ve sefa ile vakit geçirdiler."²⁷Metsoplu Toma'ya göre: Timur "Kaleyi alıp işhanı Mısır'ı zincirletti; ve kale duvarından yüz kişiyi attırıp, öldürttü."²⁸

Haziran ortalarından Ağustos'a kadar 43 gün süren Avnik muhasarası, Karakoyunlular'ın mağlubiyeti ile neticelendi. Timur, bayramı bu kale yanında geçirdikten sonra hareket emrini verdi. Timur'un yanındaki Erzincan emîri Mutahharten, izin alarak memleketine döndü.

Timur, askerlerine mükâfat dağıttıktan sonra kaleye kumandanlarından Atlamış Koçi'yi tayin ederek, kalenin yıkılan surlarının yeni baştan yaptırmağa başladı. Timur, askerlerini Avnik'e, Karabağ'a ve etrafa dağıtarak kışlattı. Timur, Avnik'ten Yıldırım Beyazıd'a çeşitli mektuplar göndermişti. Avnik, bundan sonra Timur'un en önemli üslerinden biri olmuştur.²⁹

Timur'un Avnik'ten ayrılıp Gürcistan ve Ermenistan seferini yaptığı sırada Kara Yusuf (1389-1420) atalarının yurduna dönerek Erciş'i geri almıştır. Bunu haber alan ve Timur tarafından kendisini metbû tanımak şartıyla, Van ve çevresinin hâkimliğini uhdesinde bırakılmış olan Kürd emiri İzz üd-Din Şîr, bir kısım Çağataylarla beraber, Kara-Koyunlu Beyinin üzerine yürümüşse de küçük bir çarpışmadan sonra barış yapılmıştır. Bu sırada İzz üd-Din Şîr, ve onunla beraber olan Çağataylarla dört yüz atlı ile yardıma gelen Avnik emîri Atlamış, Kalesine avdet ederken Erciş ovasında bir gece Kara Yusuf ile kardeşi Yâr Ali'nin baskınına uğrayarak esir düşer. Askerlerinin bir kısmı öldürülen bir kısmı da esir alınan Atlamış, Timur'un yakın adamlarından ve çok sevdiği emirlerinden biri idi. Kara Yusuf, bu Çağatay emîrini Mısır Hükümdarı Barkuk'a göndermiş ve onun tarafından hapse atılmıştır. Timur, bu hadiseler sırasında Semerkand'dan hareket ederek Hindistan Seferini yapmış ve bunu tam bir başarı ile sonuçlandırarak payitahtına dönmüştü. Kısa bir zaman dinlendikten sonra 802 (1399-1400) yılında Azerbaycan'a gelir. Bunu duyan Kara Yusuf, Van Gölü çevresindeki atalarından kalma yurdunu tahliye ederek Musul'a çekilir. Timur'un yeniden Batı-İran'da görünmesi, Bağdat hükümdarı Calâyır Sultan Ahmet'i telaş ve kaygı içinde bırakmıştı.

Kendisini emniyet içinde göremeyen Calâyır hükümdarı gizlice Bağdat'tan ayrılarak Musul'da bulunan Kara Yusuf'un yanına gelmiştir. Bu iki zatın Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayazıd'a gitmeye karar vermeleri ve onunla bu anlamda ilişki kurmaları, Yıldırım Bayazıd-Timur bozuşmasının da başlıca sebebidir.

Timur, 1400 yılında yeniden Anadolu'ya girmiştir.

²⁷ Nizamüddin Şami, **Zafername**, s.187-190.

²⁸ Toma Metsopski;"Timur Ve Haleflerinin Tarihi" , s.15

²⁹ A. Şerif Beygü, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri**, s.228-229.

Timur, Bilahare Avnik önlerine gelerek, orada zevk ve sefa ile vakit geçirdi. Burada buldukları sırada etrafta bulunan Melikler kendisine gelip arzı ubûdiyet ettiler.³⁰

Timur, 1402 de Osmanlı Sultanı Yıldırım Beyazıd'ı, Ankara meydan muharebesinde mağlup ederek , Anadolu'yu fetret içinde bıraktı. Bundan sonra Avnik Muhasarasında yararlılığı görülmüş olan Emir- Zâde Muhammet Sultan Karahisar'da vefat etti. Timur oğlunun ölümüyle çok sarsıldı. Büyük Hanımı Saray Melik Hanım, merhum şehzadenin annesi Hanzâde, diğer akalar ve hatunlar ile diğer yakınların Avnik sınırına hareket etmelerini istemiş. Mâteme bürünen kadınlar, Sultaniyeden hareket ile Avnik'e muvasalat etmişlerdir.³¹ Bu sırada Timur da geri dönmüş Avnik Kalesi'ne gelmişti. Ölen oğlu için mâtem merasimi yaptırdı. Taklit olarak yapılmış tabut önünde dini bir merasim yaptırmakla beraber, burada bir müddet eğleşerek, fukaraya çok sadaka vermiştir. Nizam üd-Din Şami, Timur'a çok elem veren bu havayı, şu şekilde anlatmaktadır.

“Merhum Emirzâde Muhammed Sultan'ın mâtemini yenilediler. Yer, mavi elbiselerin çokluğundan göğşe benzedi. Gök, yer gibi başına topraklar saçtı. Ay yüzlü kadınlar siyah giyeceklerini giydiler. Zühre alınlı, güneş gibi parlak kadınların tutulmuş güneş gibi günleri kara oldu. Dağlar, sahralar mâtem edenlerin feryât ve figanı ile doldu. Gözlerden akan yaşları ile o yerlerin dağlarında, tepelerinde kan dereleri vücuda geldi. Gerçekten de böyle bir şehzâdenin sonsuz ayrılığında gözlerde yaş yerine kan akması şaşılacak bir şey değildir. Herkes yürekleri yanarak “eğer benim gözlerim, yüreğimin yandığı nispette ağlasa idi, göklerde kuşlar, denizde balıklar benim hâlîme ağlardı,” beytinin anlamını gönüle ve hatıra getirdi.

Emîr Hazretleri, Şehzâde merhumun ruhu için müstehak olanlara türlü türlü sadaka verilmesini, hatimler indirilmesini emretti. Sofralar kuruldu. Fakirlere yemek dağıtıldı. Kalb-i Hümâyunlarına rahatlık vermek için âlimler ve sâlihleri topladılar. Onlara birtakım meseleler sorarak, gam ve kederlerini uzaklaştırdılar .Hepsine ızzet ve ikrâm, kendilerine hilât ihsan ettikten sonra evlerine dönüp gitmelerine izin verdiler.³²

Timur, Anadolu'dan, dolayısı ile Erzurum arazisinden ayrılarak kona-göçe Semerkand'a doğru gitmiştir. Doğu Anadolu'daki kale ve kasabaları, Karakakoyunlu baskısına karşı korumak için güvenilir kimseleri tâyin ederek Erzurum, Avnik Kars, Ani, Sürmeli, Zivin, ve Micingert, bir müddet daha onun nüfuzunda kalacaktır.

Semerkand'a giderken kendisini uğurlamaya gelen Avnik Kalesi kumandanı Emir Doladay'a Kara-Yusuf'a karşı dikkatli olması nasihatinde de bulunan Timur, 1404 baharında Karabağ kışlağında Semerkand'a dönerken İspanya Kralı Don Henri'nin O'na gönderdiği elçilik heyeti, Trabzon üzerinden Erzurum'a gelmiş 27 Mayıs 1404'de Avnik'e bağlı Partır Jevan'da misafir olmuşlardı. Elçilik hey'etindeki Calivyo, Doladay oğlunun tasarrufundaki Avnik'ten “çok müstahkem olan bir şehir” olarak bahseder.³³

Timur tehlikesi ile geçici olarak Karakoyunlu hâkimiyetinden çıkan Avnik, Timur gittikten sonra yeniden Karakoyunlu topraklarına katılmıştır.

Tortum

Oltu'ya yakın diğer önemli bir kale de Timur'un seferlerinde de ismi anılan Tortum'dur. 1402 yazında Ankara'ya Yıldırım'la savaşa gelen Timur, Erzurum önünde konaklayınca ona: “yakında bir kale vardır. Adına Tortum derler. Bu kalenin hâkimi ola Togay kaybolmuştur. Yerine onun naibi olan Giorgi-Beg adında biri vardır. İki yüze yakın Gürcü, o kaleye tahâssün etmişlerdir. Müslümanlar bunlardan çok zahmet çekiyorlar, cizye vermiyorlar, diye söylediklerinden buraya üç bey ile bir bölük çeri göndermişti. Onlar da beş günde güçlkle Tortum'u zapt edebilmişlerdi.³⁴

³⁰ Nizamüddin Şami, *Zafername* , s.259

³¹ Nizamüddin Şami, *Zafername*,s.329

³² Nizamüddin Şami, *Zafername*, s. 330.

³³ Claviyo, *Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat*, s.78.

³⁴ Nizamüddin Şami, *Zafername*, s.298-299

Claviyo, Timur ile görüşükten sonra geri dönüşünde Tortum Kalesi'nden geçtiğini: “dik bir dağı tırmandık. Dağın tepesini aştık, tepenin öte tarafındaki yüksek bir şahikanın üstünde duran bir kaleye vardık. Bu kalenin adı Tortum (eskiden bölgenin başkalesi ve çok sarp olan Eski-Tortum merkezi ve şimdi harap olan Nikhakh Kalesi) idi. Burası oldukça tanınmış yerd. Timur burasını zapt etmiş, burası Gürcistan'a tâbi olduğu halde Timur onu vergiye bağlamıştı. Bu kaleyi geçerek ilerledik”³⁵ şeklinde anlatır. Sarp, kayalık bir tepeyi taçlandıran Tortum Kalesi, Gürcistan'ın muharip ve taviz vermez krallarına karşı Bizanslıların savunma merkezlerinden biri olarak bilinir. Haho da bu mıntıkadadır ve Timur tarafından alınan Tortum Kalesi Evliya Çelebi'ye göre: yüksek bir tepe üzerinde, dört köşe bir binadır ve kale Gürcü yapısıdır.

Emir Timur'un kaynaklarda adı geçen önemli kalelerin yanında kaynaklarda adı anılmayan daha pek çok kale veya kaleciği fethettiği mutlaklır.

KAYNAKÇA

- A.Şerif Beygü, **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri** İstanbul 1936
Aziz Erdeşirî Esterabâdî, **Bezm-ü Rezm**, çvr: Mürsel Öztürk Ankara 1990
Claviyo, “**Timur Devrinde Semerkand'a Seyahat**”, çvr. Ö.Rıza Doğrul, İstanbul 1975
Ebû Bakr-ı Tihranî: **Kitab-ı Diyarbakriyya**, c. I, Yay: Necatî Lugal-Faruk Sümer, Ankara 1993
Ebû'l Hayri Rumî, **Saltuknâme**, c.I. çvr: S.H. Akalın, Ankara 1967,
İbn Batûta, **Seyahatnâme**, c.I. trc:M.Şerif, İstanbul 1335
M.F. Kırzioğlu **Kars Tarihi**, c.I, İstanbul 1953
M. F. Kırzioğlu, **Kıpçaklar**, Ankara 1992
M.H.Yinanç “**Erzurum**” . İA.c.IV
Nizamüddin Sami, **Zafernâme**, trc. Necatî Lugal, Ankara 1987
O.Turan, İstanbul. **Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, 2. Baskı Ankara 1984
Salih Şahin, **Doğulu Saz Şairleri**, Ankara, 1983
Toma Metsopski, **Timur Ve Haleflerinin Tarihi**, çvr. Gürsoy Solmaz, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı XI, Erzurum 1999

³⁵ Claviyo, **Timur Devrinde Semarkand'a Seyahat**, s.208 (II. Kısım)